

הערות בעניני אלול וראש השנה - שיעור 360

I. אימתי מתחילים אמירת הסליחות

(א) הטור הביא ג' שיטות (א) מנהג ספרד מר"ח אלול (ב) מנהג אשכנזית כמנהגינו (ג) רק בעשרת ימי תשובה

(ב) זמן אמירת הסליחות - ויש ד' שיטות - עיין באג"מ (ז - ק"ה) דזמן היותר טוב לסליחות הוא באשמורת הבקר כ"כ המג"א (תקפ"ח) מפני שהקב"ה שט ב"ח אלף עולמות ובסוף הלילה שט בעה"ז והוא עת רצון כ"כ הב"ח והדרישה וי"א סליחות בחצות הלילה והוא משום שע"פ הקבלה שהביא המג"א הוי חצות עת רצון טובה ועיין בשערים מצויינים בהלכה (קכ"ח - ז) שהביא האגרא דפרקא שכתב שהוא ראה אנשי מעשה שלא רצו לומר סליחות עד אחר שהאיר היום דכן משמע בזה"ק וזה המנהג בכמה ישיבות והמג"א (תקס"ה) כתב בשם האר"י ז"ל שאין לומר סליחות קודם חצות הלילה כ"כ המטה אפרים (תקפ"ח - כ) והמשנה ברורה (תקס"ה - סק"ז) וכ"כ השע"ת (תקפ"ח) ועיין באג"מ (הג"ל) שכתב שאין בזה איסור אלא שאין מועילין בכח י"ג מדות שיש הבטחה שלא יחזרו ריקם אלא כסתם תפלה ויש להתיר רק בגדר הוראת שעה ואין להביא ראיה מליל יום הכפורים שאומרים סליחות קודם חצות הלילה כי היום הזה יאיר בהתעוררות הרחמים (יחזו דעת ח - מ"ו) ועוד יכול לומר סליחות בשעת הדחק קודם מנחה שהרי מעשים בכל יום אנו אומרים וידוי וי"ג מדות ונפילת אפים בתפלת מנחה אמנם בספר מחשבות בעצה (צקונטרס פפרות להכמה סימן ח - זע"ד): שהכל תלוי בנקודת חצות שבירושלים וימתינו עכ"פ עד חצות לילה לפי אופק ירושלים ולכן עצה נכונה להנהיגים לומר סליחות וי"ג מדות קודם חצות הלילה

II. ברכת התורה צריך לברך קודם סליחות - עיין במ"ב (מ"ו - סקכ"ח) שלא לומר שום פסוק קודם ברכת התורה אע"פ שהוא אומר דרך תחנונים וע"ע בנטעי גבריאל (דף ז"ג) דאם איחר לבוא לבית הכנסת יש לסמוך לאמרן קודם ברכת התורה כהיש אומרים

III. להתענות ער"ה - איתא במדרש ויקרא (פרשה ל') דבער"ה גדולי הדור מתענין והקב"ה מוותר להם שליש ועפ"ז נהגו רבים להתענות בער"ה ואין זה כיוהרא (תקפ"ח - ז) ואפילו נערים י"ג ונערות י"ב שנים מתענין (מ"ב סקט"ז) עד אחר מנחה גדולה והולכי דרכים פטורים (ר"ה י"ח) דנערי דוד אכלו אצלו והיה בער"ה ויש דאינם מתענין כמו דאין מתענין ביום שמת בו אביו או אמו ורק להרבות בתורה וצדקה (תקס"ח - ז) שכן צותה אשתו של החת"ס שבניה לא יתענו ביום יא"צ שלה ומנהג קארלין שאין להתענות ער"ה וי"א ששני דפים גמרא עם הרא"ש נחשב כתענית - לתענית כזו שאינו אלא מנהג בעלמא (נטעי גבריאל ז"ג)

IV. התרת נדרים בערב ראש השנה לנשים

(א) עיין בתשובות והנהגות (ח - של"ח) כשהולך הבעל להתיר נדרי עצמו בערב ראש השנה תמנה אותו אשתו לשליח וילך למתירים ויאמר הנוסח הרגיל ויסיים שהריני מבקש להתיר גם עבור אשתי שמינה אותי שליח ומבקשת התרה כמוני ויועיל כשיאמרו "הכל מותרים לכם" וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (חלק ה - סימן ע"פ וחלק ו - ע"ג) וראיתו משו"ע יו"ד (רל"ז - ג"ז) שהבעל נעשה שליח להשאל על נדרי אשתו עיין בט"ז משום אשתו כגופו אבל הכלל שאין שליחות להתרת נדרים (יו"ד רכ"ח - ט"ז) לכן אין שליחות מועיל לבתו

(ב) שמעתי מרב דוד פיינשטיין דאין נוהגין לעשות התרת נדרים לנשים בערב ראש השנה

V. ההכנה העיקרית היא התשובה ואבאר

VI. ראש השנה שחל בשבת

(א) ראש השנה שחל בשבת שאין מצות תקיעות אלא רק תפילת מוסף עיין שו"ת מועדים וזמנים (חלק ס - ח - סימן ז) שהחמיר מאד בראש השנה שחל בשבת לסיים את התפילה קודם חצות כדי להספיק לאכול הסעודה קודם חצות שאין יוצאין מצות סעודת היום דשבת אלא לפני חצות (ערוך השלחן רפ"ח - ז) והנה אם מקדש ואוכל מזונות קודם מוסף יוצא בזה סעודת שבת לדעת הרבה פוסקים עיין בדעת תורה (רפ"ו - ג) שהביא מחלוקת האחרונים אם חלה עליו כלל חובת קידוש משום שאסור לקבוע סעודה לפני מוסף ומאן דבעי להחמיר ולקדש אינו אלא הדיוטות (ע"ש) וזה שיטת המהרש"ל ודעימיה (שו"ת יביע אומר ח - כ"ז)

ג ד"ה וזכ"י) אבל רובו המתירים מ"מ מותר לאכול עראי בלי קידוש בין שחרית למוסף אם אין לו אפשרות לקדש על היין שיש בזה ספק ספיקא להקל שמא ההלכה כדעת המהרש"ל וסעיתו שאומרים שבין שחרית למוסף לא חלה חובת קידוש כלל ושמא ההלכה כדברי הראב"ד וסעיתו שמתירים בכלל לטעום קודם קידוש של היום ובפרט שעיקר מצות הקידוש ביום אינה אלא מדרבנן אמנם יש מקום להחמיר לחזור ולקדש לפני סעודתו כדי לצאת דעת המהרש"ל אבל בשש"כ (נ"ז - הערה ס"ז) דהמנהג הוא שאין חוזרין ומקדשין (רשז"א)

ב) סעודת שלישית בראש השנה שחל בשבת - עיין ברמ"א (תקכ"ט - ה) דאסור לאכול ממנחה ולמעלה בערב יום טוב וכתב המ"ב על זה רק מצוה להמנע מלקבוע סעודה מתשע שעות ולמעלה מ"מ יכול לקיים סעודת שלישית ויאכל מעט פת לכבוד שבת ועיין בבה"ל (ד"ה צט"ו"ט) דאין דין זה ברור דלמעט בשמחת יום טוב ראשון כדי לקיים שמחת יום טוב שני ועוד אפשר יש לסמוך על הקידוש קודם מוסף אם אכל מזונות לסעודה שניה ועיין בשש"כ (נ"ז - מ"ז) לגבי פורים במוצ"ש וסעודת מלוה מלכה ועיין מועדי קודש (דף פ"ד)

ג) אם יש לנהוג כהלכות שלא לומר זכרון תרועה באהבה - עיין בט"ז (תקפ"ז - סק"ז) דאין אומרים באהבה כי תרועה מורה על הדין ואין אהבה בדין וזה כהלכות ועיין באג"מ החדש (ה - דף קכ"ה) דכתב דבכל הסידורים גם בסידור הריעב"ץ וגם בדה"ח נדפס שבשבת אומרים זכרון תרועה באהבה מקרא קודש ומש"כ המ"ב (סקט"ז) לא שייך לזה עיין באג"מ היטב ועוד כתב דודאי איכא אהבה להשי"ת לעמו ישראל אף כשהוא שעת הדין כדאיתא בר"ה (ח) ואף דאין מתנהגין כבנים נקראו בנים (קידושין ל"ו) ומפורש שהמקום מצטער גם על דמן של רשעים שנשפך דהיינו שנהרג בסנהדרין (סנהדרין ע"ו)

ד) אם להגיע נר אל נר לעשות אבוקה בהבדלה שבליל יום טוב - עיין באג"מ החדש (ה - דף ס"ו) דאין איסור בדבר משום נמיסות חלב דהוא פסיק רישא דלא ניתא ליה כלל וגם אין דרך היתוך חלב בכך והוא גם משהו שאין ראוי לשום דבר וכ"כ המט"א (ת"ד) באלף המגן (סק"ג) אמנם מנהג חב"ד בסוף שו"ע הרב (ק"ג - ד סוף עמוד נ"ז) דאין מקריבים הנרות וי"א הטעם הוא שלא יהיה נראה ככיבוי בשעת הפרדתם (מ"ב תק"ז - סק"ט) אבל דאם כוונתו כדי להניח כל אחד במקומו שרי (מ"ב שס)

ה) אמירת אבינו מלכינו בראש השנה שחל בשבת עיין בתענית (כ"ה:) במעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא נענה ירד רבי עקיבא ואמר אבינו מלכינו חטאנו לפניך וא"מ אין לנו מלך אלא אתה ומיד נענה וירדו גשמים וכשראו חכמי הדור שנענה באותה תפלה קבעום לעשרת ימי תשובה מ"מ בשבת אין אומרים אותה ק"ו מתפלת שמונה עשרה שהם חובה ועוד תיקנו רבי עקיבא לתענית ציבור ואין תענית ציבור בשבת וכ"כ הרמ"א (תקפ"ד - ה) בשם הר"ן והריב"ש ויש חולקין שאף על פי שאין לשאול צרכיו בשבת צרכי רבים מותר לשאול בשבת (תוספות והרא"ש זרכות ל"ד) ולכן אומרים זכרינו לחיים (משמעות הטור ושו"ע קי"ז - ה) וכן נוהגים לומר בשבת הרחמן בסוף ברכת המזון שהם צרכי רבים ועוד בר"ה שלא חל בשבת היאך לאומרו אלא ר"ה ניתנו לתשובה ולכן הותרו משא"כ בשאר שבת ויו"ט וראיה לדבר דהרבה מן הגאונים נהגו להתענות בר"ה ואפילו חל בשבת (שו"ת יחזקאל דעת ח - נ"ד) וכן כתב המטה אפרים (תקפ"ד - כ"ה) שראוי להתפלל על החולים בר"ה ויו"כ ואף כשחלים בשבת דשאני ימים אלו משאר שבתות שהוקבעו לבקשות ותחנונים ואין חשש משאילת צרכיו בשבת וגם אין צריך להזכיר שבת היא מלזעוק אמנם יש לומר דשאני אבינו מלכינו בר"ה שחל בשבת שהוקבעה במיוחד כתפלה בתעניות בעת צרה ונתקנה לפי הסדר די"ח ברכות דשמו"ע (מג"א תקפ"ד - ג) אמנם אלקי נצור לשוני מרע מותר לאמרו בשבת אפילו דיש איסור לשאול צרכיו בשבת דעל כרחנו לומר שהואיל ותיקנו והנהיגו העולם לאומרו אין שום איסור בדבר

VII. עוד דיני ר"ה

א) אם צריך לאכול הפרי חדש קודם המוציא עיין בשיעור III 242 - א-ב

ב) אכילת הסימנים לשנה טובה עיין בשיעור IV 242 - א-ב

ג) שינה - יש סומכין על האר"י ז"ל לישון ביום א' וכ"ש ביום ב' אחר התפלות אמנם אין לו שום היתר לישן אחר עלוה"ש ועכ"פ אחר הנה"ח כי כל העולם עומד בדין (כה"ח סקל"ו) בשם בן איש חי ותשובות והנהגות (ה - של"ט) ובפרט מי שרגיל לעשות כן כל השבוע

כתיבה וחתומה טובה

זכות הש"ס וההדפסה י"י לרפאל שלמה לרמזאל בן תפלה בתוך יאר חול' יארע יאר